

4. Бююль А. SPSS: Искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей: пер. с нем./ А. Бююль. – СПб.: ООО "ДиаСофтЮП", 2002. – 608 с.
5. Кусякина О.Н. Особенности формирования конкурентной среды на региональном рынке птицеводческой продукции / О.Н. Кусякина, П.А. Яковлев // Вестник Российской акад. наук. – 2007. – №3. – С. 12-13.
6. Бююль А. SPSS: Искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей: пер. с нем./ А. Бююль. – СПб.: ООО "ДиаСофтЮП", 2002. – 608 с.

УДК: 338.43:633.2

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ ТРАВ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Руденко М.В.

Проаналізовані тенденції розвитку виробництва насіння трав в Сумській області та доведено необхідність збільшення площ посівів трав на насіння.

Постановка проблеми. Основою розвитку сільськогосподарського виробництва є дотримання ґрунтозахисної системи землеробства, удосконалення структури посівних площ, забезпечення науково-обґрунтованих сівозмін, впровадження нових високо-продуктивних сортів та гібридів рослин, підвищення ефективності меліоративних земель, застосування прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур, їх заготівлі та зберігання.

Актуальність питання дотримання науково-обґрунтованих сівозмін набуло значного поширення серед підприємств різних форм господарювання. Основна кількість таких господарств спеціалізується на вирощуванні зернової групи рослин. При вирощуванні цих достатньо рентабельних культур виникає велика кількість проблем, пов'язаних, передусім, зі структурою посівних площ та дотриманням сівозмін [1].

Для отримання високої віддачі кожного гектара землі необхідно застосовувати оптимальні сівозміни, структура яких передбачає обов'язкове використання однорічних та багаторічних трав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем вирощування однорічних та багаторічних трав, а також їх ролі у науково-обґрунтованому веденні землеробства присвячено праці багатьох вчених: В. Амбросова, В. Артеменко, П. Бойко, В. Бугайова, М. Гаврилюка, П. Ковбасюка, В. Купчика, В. Петриченка, Р. Стрілець та інших. Проте, тенденції розвитку виробництва насіння трав в сучасних умовах потребують ретельного вивчення та аналізу.

Постановка задачі дослідження. Метою роботи є дослідження сучасного стану площ посівів трав та аналіз розвитку виробництва насіння трав в Сумській області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сівозміни є базовою, визначальною ланкою системи землеробства, всі інші її складові (обробіток ґрунту, удобрення, захист посівів від бур'янів, шкідників та хвороб) будуть максимально ефективними тільки за умови чітко визначеного, науково-обґрунтованого чергування культур протягом усієї ротації сівозміни. В таких сівозмінах протягом однієї-двох ротацій за рахунок лише раціонального чергування культур, чіткого дотримання інших елементів системи землеробс-

тва, без жодних додаткових затрат матеріально-технічних і трудових ресурсів ефективність використання землі підвищується на 11-17% [2].

В структурі посівних площ, незалежно від напряму виробничої діяльності господарства, кормові культури повинні займати 15-25% ріллі, а якщо господарство має тваринницьку спеціалізацію, то необхідність в кормових культурах у сівозмінах становить 25-44% [3].

В науковій літературі доведено необхідність оптимального розміщення зернових, олійних, просапних та кормових культур у сівозмінах. Використання кормових культур (зокрема трав) позитивно позначиться на якості ріллі, запобігатиме розвитку ерозії ґрунту, підвищує врожайність культур та забезпечує високі та сталі врожаї.

Посівні площі кормових культур Сумської області (станом на 2009 рік) представлено в таблиці 1.

Аналіз даних вищенаведеної таблиці показує, що існує необхідність збільшення площ посіву кормових культур (зокрема однорічних та багаторічних трав) в структурі сівозмін Сумської області, оскільки вони займають лише 116,4 тис.га або 11,9% від загальної посівної площі. Відповідно до науково-обґрунтованої структури посівних площ кормовими культурами необхідно засівати мінімум 15-25% ріллі.

Згідно наукових норм в кормовій групі багаторічні трави повинні займати 40-50%, а в Сумській області станом на 2009 рік багаторічні трави займають 41,6 тис.га або 35,7% від кормової групи. Тобто в області потрібно збільшувати посіви однорічних та багаторічних трав, а наведені дані підтверджують, що для досягнення науково-обґрунтованих норм слід збільшити площі посівів кормових культур на 80 тис.га, а площі посіву багаторічних трав необхідно збільшити на 35 тис.га або на 90%.

Таким чином, для вирішення задачі збільшення площ посіву кормових культур в досліджуваній області необхідно нарощувати виробництво насіння трав. За нашими розрахунками для посіву додаткових 35 тис.га ріллі в залежності від норм висіву та виду культури в перспективі необхідно до 300 т насіння багаторічних трав, що передбачає збільшення площі закладки насінників.

В теперішній час актуалізується питання ведення ґрунтозахисної системи землеробства, в якій однорічні та багаторічні трави відіграють надзвичайно важливу роль. Багаторічні трави, особливо бобові, виконують основну функцію в біологізації землеробства, оскільки впливають на родючість ґрунту і стан навколишнього середовища. Вони збагачують ґрунт органічною речовиною і біологічним азотом, що стабілізує його родючість [4].

На сьогоднішній день в Сумській області за оцінками фахівців приблизно 20% орних земель потребують впровадження ґрунтозахисної системи ведення землеробства. Це додатково створює необхідність збільшення посівів однорічних та багаторічних трав, і, як наслідок, виробництва насіння трав, що є основою побудови ґрунтозахисної системи землеробства.

Таблиця 1

Посівні площі кормових культур Сумської області (у господарствах усіх категорій; тис.га)*

Показники	1990		1995		2000		2005		2009	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Загальна посівна площа	1362,7	100	1282,9	100	1059,5	100	907,9	100	981,3	100
Кормові культури	489,9	35,9 (100)	448,1	34,9 (100)	315,8	29,8 (100)	203,3	22,4 (100)	116,4	11,9 (100)
у тому числі										
кормові коренеплоди і кормові баштанні	23,8	4,9	17,8	4,0	9,8	3,1	12,7	6,2	11,0	9,4
кукурудза на силос і зелений корм	228,4	46,6	140,5	31,4	89,1	28,2	48,5	23,9	22,2	19,1
однорічні трави (включаючи посіви озимих на зелений корм)	106,3	21,7	155,8	34,8	91,6	29,0	59,2	29,1	31,9	27,4
багаторічні трави посіву минулих років	118,9	24,3	114,3	25,5	114,5	36,3	74,2	36,5	41,6	35,7
Площа чистих парів	11,4	-	13,1	-	72,7	-	52,1	-	68,3	-

* За даними статистичних щорічників Сумської області за 2009 рік

Виробництво екологічно чистих кормів для тваринництва та екологічно чистої продукції рослинництва зумовлює перехід на біологічне землеробство, яке передбачає необхідність підвищення родючості ґрунтів за рахунок дотримання науково-обґрунтованих сівозмін з максимальним використанням однорічних та багаторічних трав, органічних добрив та рослинних залишків при мінімальному застосуванні шкідливих хімічних препаратів.

Надзвичайно важливим аспектом вирішення задачі збільшення виробництва кормових культур є поліпшення посівних якостей насіння. Сучасна система насінництва трав недосконала та не забезпечує стабільного вирощування високопродуктивного насіння в широкому асортименті, а також недостатньо враховує можливості спеціалізації виробництва насіння трав за різними кліматичними зонами.

На сьогоднішній день кормовиробництво в Україні розвивається повільними темпами і не відповідає сучасним потребам тваринництва. Протягом багатьох років структура посівних площ кормових культур залишається недосконалою, спостерігається низька продуктивність висіяних культур та значний дефіцит протеїну.

Дослідження виробництва однорічних та багаторічних трав, як основи кормової бази тва-

ринництва, вказують на необхідність проведення аналізу якісного складу посівів трав. Сучасний стан посівних площ багаторічних трав Сумської області наведено у таблиці 2.

Загальна площа посівів багаторічних трав Сумської області станом на 2009 рік становить 41,6 тис.га, з яких 16,4 тис.га або 39% - це трави четвертого року використання, що потребують пересіву в наступному році. Площа посівів трав третього року використання становить 12,1 тис.га, другого - 7,8 тис.га, першого - 5,2 тис.га або 13%. В області спостерігається процес загального старіння посівних площ багаторічних трав, оскільки відсоток трав четвертого року використання перевищує відсоток трав першого року використання в три рази.

Аналізуючи якісний склад посівів трав, ми констатуємо, що 14,1 тис.га або 34% багаторічних трав знаходяться в незадовільному стані (незалежно від року посіву), тобто існує необхідність підсіву або взагалі пересіву окремих полів. Загальна площа необхідного пересіву багаторічних трав Сумської області складає більше 20 тис.га, що додатково потребує близько 150 т насіння. Звичайно, не можливо вирішити зазначену проблему відразу, проте необхідно поступово поліпшувати якісний склад однорічних та багаторічних трав Сумської області.

Таблиця 2

Стан площ посівів багаторічних трав Сумської області станом на 2009 рік, га*

Культура	1-й рік використання				2-й рік використання			
	Стан посівів				Стан посівів			
	Площа всього	добрий	незадо- вільн.	слаб- кий	Площа всього	добрий	незадо- вільн.	слаб- кий
Багаторічні трави, всього	5243	1480	3105	658	7808	1998	4877	933
В т.ч. Бобові:	4428	1312	2624	492	5984	1702	3589	693
конюшина	1895	616	1139	140	1754	399	1082	273
люцерна	1377	351	827	199	2373	826	1244	303
еспарцет	982	252	656	74	1755	475	1162	118
інші	174	93	2	79	102	8	80	14
Злакові:	373	98	205	70	964	227	638	99
тимофіївка	39	0	39	0	377	70	307	0
вівсяниця	56	56	0	0	122	27	95	0
костриця	29	0	29	0	23	0	8	15
інші	249	42	137	70	442	130	228	84
Суміші бобово- злакових культур	442	71	269	102	860	136	578	146
Культура	3-й рік використання				4-й рік використання			
	Стан посівів				Стан посівів			
	Площа всього	добрий	незадо- вільн.	слаб- кий	Площа всього	добрий	незадо- вільн.	слаб- кий
Багаторічні трави, всього	12147	1862	7153	3132	16423	936	6056	9431
В т.ч. Бобові:	9066	1439	5240	2383	10851	616	4126	6109
конюшина	1640	135	666	839	496	0	128	368
люцерна	5543	991	3396	1158	8634	616	2892	5126
еспарцет	1697	298	336	463	445	0	14	431
інші	186	15	159	12	1276	0	792	484
Злакові:	1246	234	710	302	2596	100	861	1635
тимофіївка	307	18	289	0	430	0	200	230
вівсяниця	220	141	20	59	240	0	19	221
костриця	5	0	5	0	297	0	60	237
інші	714	75	396	243	1579	100	582	897
Суміші бобово- злакових культур	1835	258	1142	435	2976	229	1211	1536
Культура	Всього							
	Площа всього	добрий	незадо- вільн.	слаб- кий				
Багаторічні трави, всього	41621	6276	21191	14154				
В т.ч. Бобові:	30329	6180	16483	7666				
конюшина	7339	1703	4062	1574				
люцерна	15788	2969	7872	4947				
еспарцет	5813	1332	3520	961				
інші	1389	166	915	308				
Злакові:	5179	858	2644	1677				
тимофіївка	1241	123	959	159				
вівсяниця	671	284	176	211				
костриця	300	0	113	187				
інші	2967	275	1740	952				
Суміші бобово- злакових культур	6113	769	3422	1922				

Важливий напрям використання однорічних та багаторічних трав - сидеральні цілі. Основним показником родючості ґрунту є вміст гумусу. Застосування сидератів є ефективним з економічної точки зору. Витрати на купівлю, доставку та внесення мінеральних добрив є вищими, ніж на заготівлю та внесення гною. За ступенем впливу на врожайність культур сидерати наближаються до підстилкового гною. З кожної тони зеленої маси утворюється 30 кг гумусу. Заправлений гноем чорний пар за рівнем рентабельності поступається сидеральним парам [5].

Поділяємо думку В. Артеменко, що успішна сидерація землеробства потребує наявності відповідної кількості високоякісного насіння сидеральних культур [6], тобто підтверджуються наші висновки щодо необхідності збільшення виробництва насіння бобових та злакових трав, які потрібно використовувати на сидеральні цілі.

Проведені дослідження показують, що в Сумській області існує необхідність збільшення виробництва насіння як однорічних, так і багаторічних трав для задоволення зростаючого попиту сільськогосподарських товаровиробників та населення в якісному насінні. Збільшення площ посіву трав обґрунтовується наступними чинниками:

- по-перше, впровадження оптимальних науково-обґрунтованих сівозмін, структура яких передбачає обов'язкове використання однорічних та багаторічних трав;
- по-друге, необхідність ведення ґрунтозахисної системи землеробства з використанням посівів трав, які впливають на родючість ґрунту та стан навколишнього середовища; Джерело: за даними Головного управління агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації
- по-третє, потреба у застосуванні однорічних та багаторічних трав в якості сидератів;
- четверте, поліпшення кормової бази тваринництва, з пересівом полів, які мають незадовільний стан трав та використовуються чотири та більше років;
- п'яте, прогнозне збільшення обсягів реалізації насіння трав на експорт.

Таким чином, на сьогоднішній день необхідно збільшувати виробництво насіння трав в Сумській області, оскільки протягом наступних років буде спостерігатися стабільне підвищення попиту на нього з боку як сільськогосподарських підприємств, так і населення.

Сучасний стан виробництва насіння трав підприємствами та установами Сумської області, а також прогнозні потреби в ньому на найближчу перспективу представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Виробництво та прогнозні потреби в насінні трав, т.*

Показники	2009 рік	Прогноз на перспективу	Прогноз до 2009 р., %
Фактично вироблено насіння трав	1210	1700	140
Реалізація на внутрішньому ринку	639	910	142
Експорт	442	650	147
Газонні травосуміші	3	4	133
Загальний обсяг реалізації насіння трав	1084	1564	144
Рівень товарності, %	89,6	92,0	+ 2,4 п.в.
Посівна площа насінників трав, га			
однорічні	350	455	130
багаторічні	2422	3035	125

* Джерело: власні розрахунки автора

Прогнозний попит на насіння трав в наступні роки збільшиться на 480т або на 44%. Це відбудеться за рахунок збільшення реалізації на внутрішньому ринку на 271т, прогнозний експорт зросте на 208т та виробництво газонних сумішей збільшиться на 1т. З метою задоволення зростаючих потреб в насінні однорічних та багаторічних трав нами обґрунтовано необхідність збільшення площ посівів трав на насіння щонайменше на 720 га. Це дозволить задовольнити зростаючий попит на насіння трав з боку сільсько-господарських підприємств, населення та зовнішнього ринку.

Проблему збільшення площ посіву трав та виробництва насіння можливо вирішити за рахунок координації зусиль виробників та переробників насіння, співпраця між якими дозволить нарізувати обсяги постачання на ринок якісного насіння трав вітчизняної селекції адаптованих до

сучасних умов вирощування. Тобто господарства - виробники насінневого вороху повинні бути вкленені в подальшій реалізації своєї продукції насінневого підприємству, що займається доведенням насіння до посівних кондицій. А підприємство - переробник зацікавлено в стабільному (гарантованому) надходженні сировини для подальшої очистки та реалізації, що дозволить останньому заключати форвардні та ф'ючерсні угоди з потенційними клієнтами.

Зазначена співпраця виробників та переробників насіння дозволить вирішити проблему збільшення виробництва високоякісного насіння трав в Сумській області для забезпечення зростаючих потреб як регіону, так і реалізації експортних можливостей насінневих підприємств.

Висновки. Таким чином, дослідження тенденцій розвитку виробництва насіння трав в Сум-

ській області дозволяють сформулювати наступні висновки:

- в найближчий час в області спостерігатиметься зростання попиту на насіння однорічних та багаторічних трав;
- необхідно стимулювати виробників насіннєвого матеріалу збільшувати закладку насінників щонайменше в 1,5 рази для задоволення потреб сільськогосподарських підприємств та населення;
- науково-обґрунтовані ґрунтозахисні сівозміни потребують негайного впровадження та

реалізації, оскільки ситуація в області з еродованими землями близька до критичної;

- доцільна поглиблена спеціалізація насіннєвих господарств - виробників насіння однорічних та багаторічних трав, у зв'язку з перспективами підвищення попиту на насіннєвий матеріал;
- потрібна розробка дієвого механізму стабілізації ринку насіння трав при збільшенні його виробництва на основі існуючого ланцюга руху посівного матеріалу від виробника до споживача.

Література

1. Патик С. Короткоротаційні сівозміни в умовах Степу України / С. Патик // Пропозиція. - 2010. - № 2. - С. 58-61.
2. Браженко І. Оптимальні сівозміни Лісостепу / І. Браженко, Л. Браженко // Пропозиція. - 2005. - №3. - С. 38-41.
3. Купчик В.І. Ґрунти України: властивості, генезис, менеджмент родючості: навчальний посібник / В.І. Купчик, В.В. Іваніна, Г.І. Нестеров; ред. В.І. Купчик. - К.: Кондор, 2010. - 414 с.
4. Бойко П. Основні принципи побудови ґрунтозахисних сівозмін Лісостепу України / П. Бойко, Н. Коваленко // Agroexpert. - 2009. - № 9. - С. 17-19.
5. Костромітін В. Сидерати - комплексний підхід до справи / В. Костромітін, В. Колісник, М. Цехмейстерук та ін. // Agroexpert. - 2009. - № 4. - С. 25-27.
6. Артеменко В. Сидерати. Їм відроджувати колишню славу українських земель / В. Артеменко // Пропозиція. - 2003. - №6. - С. 36-38.

УДК 65.011.44

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ М'ЯСОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Бобирєва Т.С.

Досліджено останні тенденції розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України та Сумської області. Визначено перспективні стратегічні напрямки покращення ситуації, яка склалася у м'ясопродуктовому підкомплексі регіону.

Актуальність проблеми дослідження та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. Перехід економіки України на ринкові відносини суттєво вплинув на усі сфери функціонування агропромислового комплексу, що спричинило розвиток негативних процесів й різке зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а також харчової промисловості. Однією з найбільш гострих проблем, з якою зіткнулося населення України, було зниження споживання м'яса та м'ясопродуктів. При цьому значно підвищились обсяги імпорту м'яса та м'ясопродуктів. За роки незалежності Україна поступово перетворювалась на країну, залежну від імпорту даного виду продукції.

Високий рівень залежності України по м'ясу та продуктах його переробки суттєво знижує рівень її економічної безпеки. Крім того, великі обсяги імпорту призводять до того, що Україна стимулює не вітчизняних, а закордонних товаровиробників. Тому забезпечення населення країни м'ясом та м'ясопродуктами переважно з вітчизняної сировини є завданням загальнодержавного значення, що дозволить вирішити проблему продовольчої безпеки у цьому цінному продукті харчування.

Відсутність єдиної державної та регіональної політики у сфері м'ясопродуктового підкомп-

лексу призвело до розбалансованості функціонування його основних ланок, порушенню організаційно-економічних відносин між ними, послабило вплив держави на процес відтворення.

Актуальність вирішення проблеми подальшого розвитку та підвищення ефективності функціонування м'ясопродуктового підкомплексу у нових умовах господарювання й визначила вибір теми даної статті й питань, які у ній розглядаються.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та визначення питань, що не вирішені. Вирішенню питань розвитку м'ясопродуктового підкомплексу та м'ясопереробної промисловості зокрема присвятили наукові праці такі вчені-економісти: М.П. Гарасим, М.Й. Гедз, М.Є. Гнеда, О.І. Драган, І.О. Журба, П.О. Заремба, О.В.Мазуренко, В.Я. Месель-Веселяк, Н.С. Педченко, О.М. Поляков, І.П. Романенко, Г.М. Тарасюк, М.М. Яценко та інші. Проте, слід відзначити, що питання визначення стратегічних напрямків підвищення ефективності діяльності різних учасників м'ясопродуктового підкомплексу на рівні Сумської області вивчено недостатньо глибоко та потребує проведення окремого дослідження.

Метою даного наукового дослідження є визначення найгостріших проблем розвитку